

Lliçó magistral

Quan nosaltres érem al·lots, estàvem absolutament convençuts que cada poble en particular — i el nostre estimadíssim poble d'Artà d'una manera molt singular— era el centre del món.

I això no era gens senzill d'entendre ni d'explicar. Artà, aleshores, era una vila amb una personalitat molt forta però a la vegada molt pobra. L'any 1818 les dues terceres parts de les terres de conreu pertanyien a mitja dotzena de propietaris: el marquès de Bellpuig, que exercia el patronat damunt d'aquesta església, els comtes de Montenegro i Aiamans, i uns quants més gairebé sempre de "les set cases". La finca de Carrossa era de "Ca la Gran Cristiana".

El noranta per cent dels ciutadans no tenien més ingressos que el jornal. Vivien com a crucificats per la gana —segons expressió del pare Ginard Bauçà—, i quan no hi havia feina estaven condemnats a menjar garroves, com diu una coneguda cançó popular.

Mentre a Espanya els governs de progrés volien fragmentar i dividir les terres de conreu, els pobles es veien obligats a barallar-se amb els veïnats per defensar els interessos col·lectius.

Capdepera, per exemple, va demanar la separació d'Artà l'any 1328 i no l'aconseguí fins a l'any 1819 (després de cinc segles de disputes i rivalitats). El cas de Son Servera és molt similar, només que marcat pel fet que el llogaret no prengué cos dins l'any 1633. Tanmateix fins a l'any 1812 no aconseguí constituir el primer consistori. Així, i encara en períodes de govern absolutista, el terme de Son Servera és novament agregat al d'Artà. Succeí així en concret l'any 1822 i del 1823 al 1836.

Tots nosaltres, els mallorquins dels anys de la guerra civil, devem ser (per no caure en l'infame pecat de la supèrbia, rebaixarem el grau de l'afirmació i hi afegirem els membres de la generació següent, els nascuts a l'entorn de l'any sant de 1950 endarrere) els que hauríem tingut una cultura i una realitat quotidiana absolutament etnocèntrica. Per no confondre més amb els tecnicismes definitoris el que entenem per etnocentrisme, ho faré a través d'una facècia publicada en una d'aquelles revistes humorístiques d'acabament de segle (*La Roqueta* o *La Ignorància*, no ho sabia dir al cap de tants anys).

Dos ciutadans es troben. Un cerca el fill o el pare de l'altre.

- I en Joan....
- No ho sé.
- Que és fora Mallorca?
- Pensa tu... Els vaixells hi fan por.
- Que és fora porta?

En aquells dies encara no s'haurien esbucats les murades, possibilitat considerada, aleshores, de gran progressisme, raó per la qual la resposta fou igualment contundent.

- No tampoc no és a fora porta.
- Idò.
- És a passejar pel món.

Un món confós amb part interior de les murades que la gent pensava que eren un fre al progrés material i cultural.

Cada poble tenia els seus límits espirituals i terrenals. Artà tenia una frontera clara: el coll d'Artà. També el coll de Morell pels que poguessin venir del nord-est. I el coll del Vidrier. Alcúdia, el pujol de sa Llego i el mar amb el cap de Pinar i el cap de Catalunya per divisa, Pollença considerava el seu límit l'església de Crestaig, concretament el pujol de Son Sabater, a on el 23 d'abril de 1522, tot i que ara administrativament aquest indret pertany al municipi de sa Pobla, l'exercit reial arrasà definitivament i de manera inclement l'exercit del poble pagès alçat en armes.

La terrible repressió derivada d'aquells fets, i concretada en els centenars, si no milers, de nadius que foren esquarterats o degollats, explica més que cap altra cosa els sentiments més profunds de la pagesia (ara tristament quasi extingida amb aquesta classe social). Un historiador pollencí deia que del camí de Pollença a sa Pobla a cada arbre hi havia un home penjat.

Mallorca, durant l'Edat Mitjana, pràcticament sempre va estar a punt de fer fallida. Tot i que els mallorquins eren molt pocs, necessitaven importar blat i altres queviures. Per tant el Regne importava més del que podia exportar. En conseqüència, el deute públic simplement no quadrava.

Els mallorquins, en el seu conjunt, devien fortes quantitats als banquers de Barcelona. L'any 1405 es va signar l'anomenat Contracte Sant, més conegut com la Universal Consignació, en virtut de la qual la major part dels ingressos públics quedaven consignats a pagar els interessos del Regne. Eren els mateixos creditors aquells que controlaven els comptes, tot i que l'Alçament Forà permeté que mitjançant dos assistents el poble pogués participar en el control dels comptes generals.

Aquesta situació degenerà a pitjor. La Revolta Forana i la guerra dels Agermanats suposaren nous càstigs per a les viles i els diferents implicats que s'havien de satisfer. Les fortes quantitats que havien de satisfer els pobles i les distintes classes socials, que eren exigides en forma de pobra, i cada cop més depauperada, economia del Regne. Els banquers de Barcelona no tenien un comportament gaire diferent del que els altres banquers han tingut tota la vida en relació amb els seus deutors. Volien recuperar els seus crèdits fos com fos. I com que els embargaments i la insolvència definitiva no tenen canals per poder executar els deutes públics es vivia en situació permanent d'amenaça i tribulació. Aquest règim durà des de l'any 1405 fins a la darrerria del segle XVI, quan els notables del Regne feren un esforç sobrehumà per redimir els censals i el deute exterior.

Això millorà les finances del Regne. Però no va millorar la situació financera de pagesos i menestrals. Ara, en comptes de deure als totpoderosos, i insolents, banquers de Barcelona passaren a deure als nobles del Regne i, sobretot, a l'Església, que s'havia anat apoderant de la major part dels crèdits pendents. Total: quan arribava l'hora de les collites la major part era consignada per continuar pagant els deutes. Amb el canvi de creditor a penes importava la pobra gent, que igual que abans només importava a l'hora de pagar.

Tots aquests records s'han anat esborrant, s'han difós dins la boirina. Això forma part de l'etnocentrisme. La injustícia es marca en el més profund de les consciències. Els fets s'esborren. D'ací que cada vegada que es mor una persona d'edat tot el nostre patrimoni cultural queda mutilat. Per tant, mai no es podrà entendre un tipus d'educació o ensenyament que oblidí les preguntes fonamentals de la història dels pobles: Qui som?, d'on venim?, què hem fet?, a on volem anar?, quins mitjans tenim?

Cal construir la consciència històrica. Des del més petit al més important. Us contaré dues coses que a la majoria de vosaltres segur que us sonen a novetat. L'etnocentrisme, la manca de curiositat, d'interès i de comunicació amb el món extern, han determinat moltes clapes en la nostra formació cultural. Tant s'hi fa si el gran poeta català Josep Carner havia fet un sonet (crec que era un sonet) ponderant la bellesa de les dones d'aquest poble, amb la gentilesa del seu caminar, o que Karol Dembowski, "un polonès exiliat", tal com el va definir un il·lustre artanenc: Josep Sureda i Blanes, a *Els Hostes*, hagués escrit una cosa tan d'agrair com que les artanenques passen per ser les dones més boniques de Mallorca (1839). El llibre publicat amb el nom de *Dos años en España y Portugal* no fou traduït al castellà fins a cent anys després (1931) i les parts relatives a Mallorca no s'editaren fins a l'any 1953.

És evident que l'etnocentrisme condiona la nostra mentalitat, a l'hora d'afermar les nostres simpaties, els nostres odis (quasi sempre gratuïts), i ens lleva la necessària objectivitat per jutjar el món amb assossec i equanimitat.

La globalització de l'economia ens fa veure coses que tal vegada voldríem ignorar. Que quatre cinquenes parts del gènere humà estiguin per davall del llindar de la misèria és un glop difícil d'empassar. El cas és que no estam sols. El món ens pertany a tots. Entre tots el destruïrem o entre tots bastirem un projecte viable i salvador per al proper segle i els segles que puguin venir després.

Per això l'orgull i els condicionaments de la nostra identitat no ens han de dur a combregar amb rodes de molí. Hem de tenir una curiositat oberta a tot el món. Però des de les nostres arrels. Sense excloure ni marginar, però sense renunciar tampoc a res. Per això les meves preguntes: Qui som?, d'on venim?, què hem fet? i a on volem anar?

Personalment jo les he enfocades amb vista a una afirmació de la nostra identitat nacional, cercant respostes que enfortissin la realitat del nostre poble "petit e gran", convençut que el futur no seria prou fàcil ni amable, i que si no existia una àmplia consciència de "mallorquinitat" el futur seria com el passat recent, miserable i resignat.

En vista d'aquella situació advertia una sèrie de problemes. En primeríssim lloc el de la integració dels immigrants, problema respecte del qual la Constitució no ens ha deixat suficients eines per guanyar la realitat del futur i assegurar la pervivència cultural.

El caràcter privilegiat que té el castellà —respecte de les altres llengües oficials o parlades a Espanya— fa impossible la convivència entre pobles iguals. Caminam cap a una realitat cultural annexionista i cap a un model definidament colonial.

Però és que la Constitució, tot i posant l'accent de manera insistent sobre els drets individuals dels ciutadans, s'oblida massa sovint dels drets de les minories, per no dir d'aquelles situacions en què la majoria dels ciutadans ocupen un territori que no s'avé amb l'àmbit territorial més gran i general. I en el món que ve, marcat pels contactes interètnics, per la llibertat de desplaçament, la supervivència de les cultures minoritàries no tindrà esdevenidor si no s'articulen unes noves regles —de dret i d'educació— que eliminin la falsa superioritat dels poderosos sobre els indigents. No fa falta viatjar gaire per entendre el problema. Fa quatre setmanes el Parlament regional de l'Ulster va debatre el problema de l'ús de l'idioma gaèlic. Qui se'n recorda? A la República d'Irlanda la mateixa Constitució parla del renaixement de la llengua irlandesa a costa de l'hegemonia de l'anglès. La majoria dels al·lots en edat escolar sap que fins i tot la independència ha resultat clarament insuficient per atènyer aquell objectiu constitucional. A Nou Mèxic, a Califòrnia, és el castellà que pateix l'exigència de l'*english only*. I a Puerto Rico hi ha mig país, en un moviment que encapçala un nét de mallorquins, que propugna "l'estatalitat", és a dir, convertir el territori en part dels Estats Units. Encara que sia a costa de renunciar a l'idioma.

D'aquesta manera ens trobam amb una situació en la qual la llengua econòmicament més poderosa té totes les de guanyar. Us explicaré tres anècdotes per il·lustrar aquesta situació: 1) L'anglès, per estrany que ens sembli, durant tres-cents anys no fou la llengua oficial d'Anglaterra. La llengua oficial era el francès. 2) Quan les tretze colònies americanes es van independitzar hi havia una mica més de ciutadans de parla alemanya que de parla anglesa, tants que els pares fundadors es plantejaren redactar la Constitució en les dues llengües. Com que els de parla alemanya no estaven organitzats s'imposaren els bostonians. I ara tot Amèrica parla anglès (tret dels guetos determinats per l'emigració xinesa, vietnamita, xicana, africana). 3) La Constitució dels Estats Units, a l'inrevés que la nostra, no parla per res de la llengua oficial. Això ho fan, quan ho fan, les constitucions dels diferents Estats. I tot que hi ha una gran llibertat d'ús (televisions, cinemes, diaris, revistes), l'anglès devora tot el que toca com a llengua imperial que per llei històrica (des de Nebrija ençà no es coneix cap excepció a aquesta regla històrica).

Tot això no significa, ni molt manco, que els dominis lingüístics no es puguin modificar. Al llarg de la història hi ha suficients exemples que assenyalen la temporalitat absoluta d'aquestes situacions. El domini de l'àrab sobre les nostres illes n'és un cas concret. El cas del francès a

Anglaterra, que mai no va transcendir els dominis cultes, és un altre cas que cal considerar. En definitiva, les hegemonies lingüístiques són tan fràgils com els imperis que representen. I qui sap si un dia el prestigi i la comunicació no s'aconseguiran mitjançant el xinès, el japonès o el rus, o qualsevol altra llengua expressió d'un imperi.

He d'anar escurçant. Però abans he de dir unes quantes altres coses en relació amb la resta dels meus temors. Jo, com a mallorquí, em sent molt a prop de Catalunya, l'estimo, compartesc moltes de les seves aspiracions històriques, m'admira el caràcter tenaç i profundament patriòtic dels catalans, però, jo personalment, no em sent català en el cent per cent del que això suposaria.

La meua actitud segurament és deguda als antecedents històrics. Ja hem parlat de la Universal Consignació. Ara convendria parlar de l'actitud històrica de Catalunya interessada a obtenir al més aviat possible i com fos l'Estatut d'autonomia. Supòs que recordeu que durant la República, tot i que personalitats tan mallorquines com Joan Estelrich, Antoni Maria Sbert i Gabriel Alomar eren diputats al Parlament de Madrid per Catalunya, el Principat res no va fer pel nostre Estatut, millor dit per l'Estatut d'autonomia de Mallorca i Eivissa, ja que Menorca hi va votar en contra.

Quant a la Constitució actual, hi havia el perill —talment com després es va confirmar— que aquells antecedents servissin de precedent perquè les autonomies històriques, és a dir, Catalunya, Euskadi i Galícia, partissin en la cursa institucional en clara situació d'avantatge. Hi havia dues actituds que es podien prendre. O defensar un estat regional segons el model Republicà, o el que per la mateixa inspiració republicana regeix a Itàlia, amb una sèrie de territoris autònoms i la major part del país com a territori MEC, o sia, regit pel sistema comú i residual. O acceptar la tesi del "cafè per a tothom" que va impulsar el ministre Clavero.

Optarem per aquesta segona possibilitat perquè amb la primera era clar que les Illes no tindrien autonomia de cap casta. Amb això resolguérem un problema pràctic, encara que l'autonomia que aconseguírem va ser atorgada pel poder, no era sentida pel poble, no s'hi havia lluitat i en definitiva podria ser funcional però era un xic artificial.

En canvi, amb aquell consens descuidàrem l'articulació plurinacional de l'Estat. Donàrem importància decisiva als drets individuals en perjudici dels drets històrics del poble, amb relació als quals la Constitució només va recollir una disposició addicional, concretament la primera, que no ha tingut més desplegament que el règim foral de Navarra.

La tradició jacobina i provincialista no va permetre recollir adequadament les conseqüències derivades de la realitat històrica. És a dir, permetre que la igualtat del "cafè per a tothom" no sacrificàs la tradició. Si qualche dia el Tribunal Suprem espanyol hagués de fer un pronunciament similar al que féu el del Canadà amb relació al Quebec, sentiria una forta contradicció sobre el fons subjacent de la Constitució. Per una banda, hi hauria una sèrie de segles en els quals s'apreciaria clarament el pacte confederal a través de la monarquia, i després del primer Borbó es passaria a comprovar que fou el dret de conquesta el fonament de la unitat de l'Estat.

Tot això mereixeria ser ponderat adequadament. Per exemple, en la línia dels "fragments d'Estat" proposada per Jellinek i per la qual lluita isoladament Miguel Herrero de Miñón en els seus treballs.

El procés constitucional, entre altres coses, va permetre que el castellà tingués la potencialitat hegemònica que els temps i els moviments migratoris han confirmat, i en definitiva el consens constitucional va quedar artificialment tancat sense resoldre els grans problemes històrics d'Euskadi i Catalunya.

El ja citat Herrero de Miñón escriu a les seves *Memorias de Estío* que aquesta actitud deu venir propiciada "por una mixtura de pseudoracionalismo jacobino, y una cultura jurídica tributaria de los manuales Themis, aptos para el primer ciclo de los estudios universitarios —lo demás fueron pretextos", pretextos, a més a més, derivats de la influència de l'obra d'Ortega y Gasset, de la visió de García de Enterría i de la posició antihistoricista de García Pelayo, aquest directament responsable de la reinterpretació de la Constitució i el seu model d'Estat.

El cas és que tot això ha impedit resoldre fins ara el reial contenciós de la convivència espanyola. Els sistemes autonòmics han degenerat en una nova font de corrupció que no tindria més importància si el personal de files tingués almanco la sensació profunda que s'ha anat fent camí. És clar que els orígens del sistema actual, amb un centralisme tan ferri com el que imperava en els temps franquistes, encara donen molt de marge de maniobra. Però en un moment tan complicat (quan el Tribunal Suprem del Canadà explica que si una minoria de parla francesa votàs majoritàriament per l'autodeterminació, tot i que aquest dret no sia constitucional —com que està reconegut a les declaracions de drets humans—, no hi quedaria més remei que parlar-ne o quan a Europa mateix només Holanda signa el document del Consell d'Europa per a la protecció de les llengües minoritàries, el primer Ministre Jospin retreu el temps en què l'ensenyament dels idiomes minoritaris "podria amenaçar la unitat nacional". I hi ha informes com el de Bernard Poignart propugnant que l'expressió del català, del bretó i de l'occità i del gascó" s'hauria de frenar perquè correspon a la llibertat individual però això no s'ha de barrejar amb la producció de textos de les institucions oficials.

Aquí volia anar a parar. A la nostra Constitució hi ha molts d'altres casos en què es reconeix el dret individual a l'ús de la llengua. Bé, això és un avanç amb relació al temps de persecució més o manco refinada. Però no resol en absolut el problema. La pervivència de les cultures amenaçades no se soluciona només reconeixent els drets individuals. S'ha de fer un pas qualitatiu per tal de reconèixer els drets de les comunitats. Dret a les pròpies identitats que van més enllà dels usos socials o oficials de la llengua. Que impliquin col·lectius amb pràctiques religioses diverses (cas dels musulmans amb l'ús del vel a les escoles, per exemple) o col·lectius amb conductes sexuals diferents. En definitiva, com explica un especialista israelià, cal invertir el sentit de les normes de no discriminació. S'ha de passar d'una interpretació individualista a un sentit més ampli, col·lectiu, que protegeixi els grups i que asseguri la plenitud dels seus drets, no sols a les persones considerades una a una ans respecte dels grups socials que puguin existir al si d'una mateixa societat.

Segurament per a això mancaran canvis legislatius i fins i tot constitucionals. Jo desitjaria per damunt de tot que el castellà perdés el seu caràcter hegemònic, un privilegi que li atorga l'actual text constitucional, que és evident que cal revisar tan aviat com sia possible, no per cap mena de malvolença, tan sols per assegurar la pervivència de la meua estimada llengua catalana, la llengua dels mallorquins i dels artanencs de set segles ençà.

Una llengua que té un vol de papallona, que amara tots els vents i les remors que s'escolten arreu del país, que ha recollit tots els perfums de la terra, del camp florit que és Mallorca, segons escrivia doña Manuela de los Herreros, una llengua amb una riquesa tal que cal llegir els *Croquis artanencs* per entendre el que es perdria si l'agonia actual que viu el propi idioma tingués un desenllaç fatal. Però mentre continuam vius hem de proclamar, amb l'Espriu de fa trenta anys, "que ens mantindrem fidels per sempre més al servei d'aquest poble".